

Summary

Plaholina V. N. Designation and exercising of some kinds of examinations at the initial stage of the investigation of bribery committed by law enforcement officials. — Article.

The article deals with features of the designation and exercising of the expertise at the initial stage of the investigation of bribery committed by law enforcement officers. It analyzes the grounds for the designation of certain judicial examinations, identifies the key areas of expertise and research issues that must be settled by experts, points to the rules for assessing the conclusions of the expert.

Keywords: phonoscope examination; forensic chemical examination, forensic handwriting examination; bribery.

УДК 340.6:343.985:343.618

О. О. Мавед

ВИКОРИСТАННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Конституція України закріплює право громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування. Особливі вимоги у зв'язку з цим висуваються до медичних працівників, діяльність яких безпосередньо пов'язана з реалізацією цього права. Процеси, які відбуваються в Україні протягом останніх 20 років, характеризуються прагненням до економічної та політичної самостійності, зростом свідомості народу. Але на першому етапі в цілому позитивні глобальні зміни в економічній та політичній сферах супроводжуються деякими негативними явищами. До їх числа відноситься зріст злочинності, в тому числі і серед медичних працівників. Саме тому медичні та фармацевтичні працівники, які під час надання медичної допомоги порушують покладені на них професійні обов'язки, підлягають дисциплінарній, цивільній, адміністративній та кримінальній відповідальності згідно з законодавством (ст. 80 «Основ законодавства України про охорону здоров'я») [2]. Особливе місце серед порушень, які скоюються при наданні медичної допомоги, займають діяння, що мають ознаки злочину. Кримінальна відповідальність медичних працівників виникає в тих випадках, коли порушення професійних обов'язків (дія або бездіяльність) спричинило тяжкі наслідки, що зумовлює необхідність з'ясування характеру причин та обставин настання цих наслідків і винних в цьому.

Тому метою роботи є виявлення ролі судово-медичної експертизи у розслідуванні злочинів у сфері охорони здоров'я. У зв'язку з цим виникає необхідність залучення спеціальних, зокрема, медичних знань в проведенні експертно-медичних досліджень.

Судово-медична експертиза — це практична частина судової медицини, необхідна для вирішення медичних та біологічних питань, виникаючих у правоохоронних органах при розслідуванні злочинів.

До компетенції судово-медичної експертизи належить:

— експертиза живих осіб (потерпілих, обвинувачених, підозрюваних та інших осіб);

- експертиза трупів у випадках насильницької смерті;
- експертиза трупів при підозрі застосування насилля або з інших обставин, що обумовляють необхідність такої експертизи;
- експертиза речових доказів;
- експертиза за матеріалами кримінальних та цивільних справ;
- експертиза у судовому засіданні;
- експертиза по справах медичних працівників.

Судово-медична експертиза проводиться з метою на підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи, яка перебуває в провадженні органів дізнання, слідчого, прокурора чи суду.

Судово-медична експертиза виконується згідно з Законом України «Про судово-медичну експертизу» [3].

Проведення судово-медичної експертизи здійснюється фахівцями державних установ судово-медичних експертиз МОЗ України, які мають вищу медичну освіту, пройшли спеціальну підготовку з проведення судово-медичної експертизи та отримали сертифікат на звання судово-медичного експерта [3].

Кримінальна відповідальність медичних працівників розглядалась в роботах В. О. Глушкова, Ю. Д. Сергеева, І. І. Гореліка, М. Н. Малєїнової, А. М. Савицької, Л. Г. Дунаєвської, Т. Ю. Тарасевич т. ін. [4–9].

Діапазон проблем, які вимагають регулювання правових питань, з кожним роком збільшується. Життя ставить перед нами нові дилеми, пов'язані не тільки з медициною, але й з біологією, етикою, технікою, серйозними соціальними і суспільними проблемами: біобезпека, молекулярна медицина, генна інженерія, криологія, клонування, використання стовбурних клітин, правовий статус ембріона людини, сурогатне материнство, медичний експеримент, трансплантація, евтаназія, вдосконалення лабораторної техніки та ін. І у всіх галузях можливі помилки, зловживання, адміністративні та кримінальні злочини, для розкриття яких потрібна судово-медична експертиза.

Окремо слід розглядати проблему ятрогенії, з приводу якої у авторів немає однакової точки зору [4, 5]. Кількість «ятрогеній» як групового позначення не помилок і ускладнень взагалі, а несприятливих дій на хворого за даними [4] доходить до 50 %. Число скарг, пов'язаних з «ятрогенією», збільшується незалежно від нашого уявлення про неї і вимогливістю хворих [7]. Існує велика кількість визначень і класифікацій «ятрогеній», які відрізняються. Так, за думкою М. Н. Малєїної [8], ятрогенія — це негативні прямі і непрямі наслідки дії, а також висловлювань медичних працівників, які потягли за собою зміни психічного і фізичного стану хворого незалежно від часу їх настання. В той же час [7] вважають, що до ятрогеній слід віднести випадки, в яких виникнення нового патологічного процесу обов'язково обумовлено медичною дією (бездіяльністю) і впливало на настання негативного результату. В своїх дослідженнях [10] вказують на те, що різні професійні недбалості зустрічаються не менше ніж в 50 % випадків ятрогенії. Всі вони утримують так званий «людський фактор» і системні дефекти організації надання медичної допомоги і їм можна було запобігти [11]. Тому [4] пропонує таке визначення: *Ятрогенний стан* —

це збірне поняття, яке виключає ускладнення основного або супутного захворювання, дефекти надання медичної допомоги, негативні наслідки лікування, які з'явилися при виконанні медичних маніпуляцій і привели до різних негативних наслідків у хворого, але які підлягають правовій відповідальності тільки у випадках неправильних дій медичних працівників. В цих випадках без проведення судово-медичної експертизи вирішити винність або невинність медичного працівника неможливо.

Розглядаючи дані види злочинів слід підкреслити, що предметом безпосереднього посягання є хвора людина, її тілесна цілісність зовнішньої будови і внутрішня структура тіла людини. В основі зловживань або помилок медичних працівників лежали різні причини, які залежали від ступеня патологічного процесу, стану температури потерпілого, кваліфікації медичного працівника та його помічників, наявності медичної апаратури та медикаментів, правильності медичної діагностики, об'єму та кваліфікації попереднього обстеження, організації надання медичної допомоги. Інколи зустрічаються і форсмажорні обставини, коли виникає крайня необхідність надання допомоги, відсутність необхідного обладнання, недостатній стан матеріальної бази т.ін.

Серед речових доказів біологічного походження кров із своїми інформаційними ознаками займає в судово-медичній практиці провідну роль. Кров може переливатися хворим з різними соматичними, інфекційними хворобами, травмованим особам, після опалення, радіоактивних опромінь т.ін. Сліди крові, які залишаються на місцях злочину, є важливим джерелом доказової інформації при розслідуванні злочинів, в тому числі вчинених медичними працівниками. Тому судово-медичне експертне дослідження повинно проводитись у декількох напрямках.

У зв'язку з тим, що інколи виявляються випадки розповсюдження інфекцій і інших захворювань, включаючи ракові пухлини, через донорські препарати крові, тому слідчі органи повинні проводити розслідування кримінальних справ стосовно медичних працівників, що включають такі експертні роботи.

По-перше, перевірка заготівлі крові і виготовлення препаратів крові на станціях переливання крові, відбір майбутніх донорів крові. Перевірка повинна складатися з попереднього медичного огляду кандидатів у донори на предмет відсутності в них: вірусів гепатиту А,В,С; туберкульозу, СНІДУ, венеричних хвороб (сифілісу, гонореї, 3-ї венеричної хвороби); медичного огляду працівників станції переливання крові; перевірки устаткування, способів та матеріалів, за допомогою яких заготовлюється кров та її препарати; місця та режимів зберігання крові, транспортних засобів, якими перевозиться кров і її препарати; обліку та документації, яка б відповідала істинним значенням дати забору крові, строкам зберігання, статі, групи та резус-фактора в журналі та на ампулах, в яких міститься кров.

По-друге, перелік вищезгаданих заходів експертних досліджень медичного обслуговуючого персоналу в лікувально-профілактичних установах, де застосовується використання крові в якості лікувального засобу, необхідно проводити ретельний огляд, включаючи працівників лікарського, середнього і мо-

лодшого медичного персоналу. Особливу увагу слід звернути на підтримання у кабінетах і медичних відділеннях стаціонарів санітарно-гігієнічного режиму з метою недопущення вульгарних інфекцій (стрептокока, стафілокока, кишкової палиці). Контроль за виконанням внутрішньовенних ін'єкцій, які виконують медичні сестри, є профілактичним заходом виникнення повітряних і інших емболій і тромбо-емболій, які є дуже частим ускладненням стану здоров'я хворих.

Важливе значення, як речових доказів біологічного походження має визначення слідів крові. Саме по собі це інколи свідчить про здійснення в даному місці злочину. Характер, форма, розташування плям, слідів, калюж, бризг, патьоків крові допомагає слідчим органам відновити картину дій, а інколи — установити здійснення злочину. Виявлення слідів крові має велике значення при статевих злочинах, при автомобільних пригодах і інших справах. Але сліди крові будуть сприяти розкриттю злочинів лише тоді, коли вони будуть знайдені, зафіксовані у відповідних документах, правильно вилучені і направлені на експертизу. Самі по собі сліди, схожі за зовнішнім виглядом на кров, ще не є доказом за справою. Їх необхідно дослідити. Тільки після судово-медичної експертизи ці сліди перетворюються у речові докази і можуть об'єктивно свідчити про ті чи інші факти. Після дослідження слідів крові судово-медичний експерт іноді помиляється, або свідомо помиляється і може заперечувати можливість походження даної крові взагалі від людини, обмежити коло осіб, яким може належати ця кров, іноді виключати належність крові певній особі і цим дати ключ до правильного вирішення питання про винність або невинність притягнутої до відповідальності особи.

Складності у виявленні слідів крові можуть бути від різних причин. В першу чергу, сюди можуть бути віднесені: характер слідів крові; зміни кольору і зовнішнього вигляду під впливом різної дії; характер і колір предмета, на якому розташований слід крові; дія злочинця, направлена на знищення слідів крові. Тому дія судово-медичного експерта при виявленні всіх якостей крові (в лабораторії) відноситься до відповідальних, і у випадку неналежного виконання своїх обов'язків медичний працівник (лаборант, патологоанатом) може нести кримінальну відповідальність. У випадках, коли для дослідження направляється не весь предмет, а тільки частина його із слідами крові, необхідно потурбуватися, щоб у розпорядженні експерта була представлена достатня кількість матеріалу, вільного від слідів крові (предмет-носіє). Це необхідно для виконання контрольних досліджень з предметом-носієм. При відсутності таких досліджень не можна визнати результати експертизи повноцінними, а виконувача — медичного працівника признати свідомо — злочинцем.

Зразки крові необхідно мати при вирішенні питання — кому з учасників події може належати кров, яка визначена на тому чи іншому предметі. Кров бере або судово-медичний експерт, або лікар іншої спеціальності, якому доручено це слідчими органами. Але далеко не всі лікарі добре знайомі з методикою судово-медичного дослідження крові, і тому вони можуть взяти кров в недостатній кількості або направити її неналежним чином, в результаті чого

вона стане непридатною для дослідження. В майбутньому ця помилка може стати основною причиною засудження або незасудження людини.

Поведінка медичних працівників характеризує і спосіб злочину. Слід розрізняти неналежне надання медичної допомоги і ненадання допомоги за різними причинами. Для виявлення причин, які лежать в основі злочинів, скоєних медичними працівниками, слід їх встановлювати на початковому етапі розслідування злочинів. До них відносяться: правильність та своєчасність проведення огляду та діагностики захворювання згідно з положенням щодо надання медичної допомоги хворому. Додатково можуть бути для цього використані дані керівників медичних закладів, колеґ-медиків з інших лікувальних закладів. Отримані дані являються підставою для внесення відповідних коректив до обраного напрямку розслідування. Одночасно необхідно проводити допит постраждалого-хворого тому, що його стан за невеликий проміжок часу може змінитися, і картина злочину також може змінитися в зв'язку зі зникненням основних ознак злочину (при видужанні або смерті). Для цього виймаються й оглядаються, вивчаються медичні документи (історії хвороби, амбулаторні картки, довідки про стан здоров'я, результати аналізів, рентгенограми, матеріали попередніх перевірок лікувального закладу, матеріали клінічних та патолого-анатомічних конференцій). Оглядається апаратура та медичні інструменти, акти перевірок, атестації лікувального закладу т. ін. Одночасно проводиться допит свідків, потерпілого, підозрюваного та обвинуваченого, судово-медичного експерта.

Допит обвинуваченої особи — медичного працівника необхідно робити у присутності спеціалістів-медиків, запрошених у якості експертів з інших лікувальних закладів з певним фаховим стажем і кваліфікацією, близькою до кваліфікації підозрюваної особи. Слідчий, який не володіє такими знаннями, обмежений у правильності розуміння пояснень особи, яка і підозрюється у скоєнні злочину медичного характеру.

Під час проведення судово-медичної експертизи слід продумати необхідні питання, які з'являються основними для виявлення причин та обставин скоєння злочину медичним працівником. Основними з них можуть бути такі: встановлений діагноз, причини неправильного діагнозу, повність обстеження хворого, відповідність лікування встановленому діагнозу, повність наданої медичної допомоги, шкідливість чи нешкідливість лікування, причина погіршення стану хворого, своєчасність медичної допомоги, фальсифікація судово-медичної експертизи, правильність виконання обов'язків медичним працівником, порушення чинних інструкцій медичним працівником, наукова обґрунтованість методики лікування хворого, правильність проведення післяопераційного нагляду за хворим, причинний зв'язок між діяльністю медпрацівника і ускладненням стану хворого.

Процесуальними формами використання спеціальних знань є: залучення спеціаліста для участі у проведенні слідчих дій (ст. 128-1 КПК України); проведення судових експертиз (ст. ст. 75, 76, 196, 205 КПК України); отримання слідчим роз'яснень від осіб, які проводили експертизу (ст. 201 КПК Украї-

ни) [1]. Під час розслідування злочинів, скоєних медичними працівниками, слідчим необхідне знання судової медицини та особливостей проведення судово-медичної експертизи.

Результати судово-медичної експертизи оформлюються документом, який має назву висновок експерта [3].

На підставі обробки літературних джерел та приватних матеріалів судово-медичних експертиз слід зробити деякі підсумки основних причин, які приводять медичних працівників до порушень законодавства України:

— неналежне виконання діагностичних заходів (неповні обстеження, анамнез, огляд, неправильна оцінка ознак хвороби);

— неналежне лікування (неправильне лікування, порушення методики, неправильне виготовлення лікарських препаратів, введення в організм хворого замість показаних лік інших; перевищення дози лік; несвоєчасність проведення лікувальних заходів; залишення в організмі хворого при хірургічних втручаннях інородних тіл, порушення санітарно-гігієнічних норм і т. ін.).

Судово-медична експертиза з підозри у професійному злочині медичного працівника призначається після попередньої службової (адміністративної) перевірки, яка доручається прокурором досвідченим спеціалістам відповідної спеціальності і є основою для покарання (або оправдування) медичних працівників.

Література

1. Уголовно-процессуальный кодекс Украины : (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.01.2011). — Х. : Одиссей, 2011. — 211 с.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листоп. 1992 р.
3. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи № 6 від 17 січ. 1995 р.
4. Козлов С. В. Ятрогенные состояния как объект исследований и судебной медицины // Судебно-медицинская экспертиза. — 2010. — № 6. — С. 14–16.
5. Сергеев Ю. Д. Проблема ненадлежащего оказания медицинской помощи : методика изучения и актуальность / Ю. Д. Сергеев, С. В. Ерофеев // Медицинское право. — 2003. — № 1. — С. 3–5.
6. Дунаевська Л. Г. Усунути недоліки організації і проведення судово-медичних експертиз у справах про професійні правопорушення медичних працівників // Право України. — 2000. — № 9. — С. 76–77.
7. Сергеев Ю. Д. Неблагоприятный исход оказания медицинской помощи / Ю. Д. Сергеев, С. В. Ерофеев. — М., 2001. — 65 с.
8. Глушков В. А. Уголовная ответственность медицинских работников за нарушение профессиональных обязанностей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. А. Глушков. — К., 1983. — 22 с.
9. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан / М. Н. Малеина. — М., 2000. — 136 с.
10. Дунаевська Л. Г. Вдосконалення судово-медичної експертизи у справах про злочини, вчинені медичними працівниками при наданні медичної допомоги // Підприємництво, господарство і право. — 2001. — № 9. — С. 85–87.
11. Дунаевська Л. Г. Особливості призначення судово-медичної експертизи на стадії порушення кримінальних справ за фактом неналежного надання медичної допомоги // Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта 2005». — Д., 2005. — С. 39–40.
12. Тарасевич Т. Ю. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т. Ю. Тарасевич. — К., 2011. — 32 с.

Анотація

Мавед О. О. Використання судово-медичної експертизи у розслідуванні злочинів у сфері охорони здоров'я. — Стаття.

Поряд з позитивними зрушеннями в економіці й політиці в Україні спостерігаються негативні явища в сфері надання кваліфікованої медичної допомоги. Установлено перелік правопорушень і злочинів, що допускаються медичними працівниками. Зокрема: фальсифікація медичної інформації, встановлення невірної діагнозу, несвоєчасне надання медичної допомоги, що є підставою для збудження кримінальних справ. З метою ефективного й оперативного розслідування використовується судово-медична експертиза, здатна дати відповіді на складні й запутані питання. Основні підходи, заходи й перелік судово-медичних експертиз перераховані в даній роботі.

Ключові слова: злочини у сфері охорони здоров'я, судово-медична експертиза, медичний працівник, речові докази, біологічний матеріал.

Аннотация

Мавед А. А. Использование судебно-медицинской экспертизы в расследовании преступлений в сфере здравоохранения. — Статья.

Наряду с положительными сдвигами в экономике и политике в Украине наблюдаются негативные явления в сфере оказания квалифицированной медицинской помощи. Установлен перечень правонарушений и преступлений, допускаемых медицинскими работниками. В частности, фальсификация медицинских документов, установление неверного диагноза, несвоевременное оказание медицинской помощи, являющиеся основанием для возбуждения уголовных дел. С целью эффективного и оперативного расследования используется судебно-медицинская экспертиза, способная дать ответы на самые сложные и запутанные вопросы. Основные подходы, способы, мероприятия и перечень судебно-медицинских экспертиз перечислены в данной работе.

Ключевые слова: преступления в сфере здравоохранения, судебно-медицинская экспертиза, медицинский работник, вещественные доказательства, биологический материал.

Summary

Maved O. O. Use of forensic medical examination in investigating crimes in public health services sphere. — Article.

On a number with positive shifts in economy and the politician in Ukraine the negative phenomena in sphere of rendering of the qualified medical aid are observed. The list of offenses and crimes supposed by medical workers is established. In particular: an establishment of the incorrect diagnosis, untimely rendering of the medical aid, being the basis for excitation of criminal cases. For the purpose of effective and operative investigation the forensic medical examination, capable to give answers to the most difficult and confused situations is used. The basic approaches, ways, actions and the list of forensic medical examinations are listed in the given work.

Keywords: crimes in public health services sphere, a forensic medical examination, the medical worker, material evidences, biological materials.